

ՔՆՆԱԴԱՏԱՆԿԱՆ

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԵԱՆ

ԵՐԵՔ ՍԻՒՆԵՐԸ

Ներածութիւն. — Գրականութեան գոյնին տակ ինչ որ կ'երեւի գրատուներու մէջ, միշտ արժանի չէ այդ անուան. անհրաժեշտ է ուրեմն որ քննադատութիւնը հսկէ որպէսզի թարի սերմը չի խեղդուի որումէն, որպէսզի աշխարհ չի յօշոտուի շարւթաթաններէն ու խաբէրանիներէն: Ուրեմն իրերու իսկ բնութեան արդիւնքն է քննադատութեան հարկաւորութիւնը:

Մարդկային բարոյական ժառանգութեան մէջ պահպանուելու արժանի գործերուն մէջէն ընտրութիւն մը կատարելու հարկին տակ կը գտնուինք անխուսափելիօրէն, և ի մի հաւաքելու գլուխ-գործոցները. անհրաժեշտ է որ քննադատութիւնը մատնանչէ զանոնք, ցոյց տայ թէ ինչմի անոնք կը նկատուին գլուխ-գործոցներ, բացատրէ զանոնք, ծանօթացնէ: Ուրեմն՝ մարդկային միտքի անկործան մէկ պահանջքին վրայ հիմնուած է քննադատութեան հարկաւորութիւնը:

Ըստ Brunetiere-ի որ Տարվինականութիւնը ներմուծեց գրականութեան մէջ, և ըստ. կա՛յ գոյութեան պայքար գրական սեռերու միջև, քննադատութիւնը՝ վիպադրութեան քնարերգութեան և թատրոնին հետ՝ յաղթական ելաւ այդ պայքարէն: Կարելի չէ վաւերական կերպով ժխտել քննադատութեան կարեւորութիւնը երէկուան և այսօրուան գրականութեան մէջ: Շնորհիւ այլազանութեան և հետազօտութեան իր կերպերուն նրբութեան, շնորհիւ իր արտայայտութեան թիւին և բազմազանութեան, շնորհիւ վերջապէս հեղինակներու ումանց՝ որոնք զայն գործադրեցին կամ կը գործադրեն, քննադատութիւնը գրագէտներուն և հանրութեան ուշադրութիւնը հրաւիրեց և գրաւեց: Մարդիկ, այսօր, կը կարգան քննադատութեան գիրք մը ինչպէս կը կարդային, էր երբեմն, վէպ մը չահագրգռու-

թեամբ, հետաքրքրութեամբ և ջանադրութեամբ: Կը կարդան՝ տեղեկանալու համար. կը կարդան՝ ճշգրտութեամբ դատել սորվելու համար, կը կարգան, վերջապէս, ծանօթանալու համար հեղինակին գաղափարներուն և կարծիքներուն:

Ճրանսական գրականութեան պատմութեան մէջ, քննադատութիւնը՝ հարստացած փորձառութեան բոլոր բերումներով և ներկայացուած Brunetiere-ի, Faguet-ի, Lemaître-ի և ANATOLE FRANCE-ի հասակով գրագէտներով, կը հասնի ծագման, կատարելութեան, վայելելով, Նոյն աստին, աննախնիաց համարաւ մը:

Խճչ է ԲՅՈՒՂԱՏՈՒՄԻՆԸ. — Բննադատութիւնը սահմանելու համար առաջարկելու բանաձեւներէն ամենէն նշանաւորն է հետեւեալը՝ օգրագէտի գործին նկատմամբ առնուած բանաւոր դատում մը կը կոչուի քննադատութիւնը:

Այս սահմանումը, ամենէն նշանաւորն ըլլալով հանգերծ, չէ՛ կատարելու: Տարամբժ և կամայական իսկ կրնանք որակել զայն, որովհետեւ, այս տարազին եւամասին, միայն անոնք կրնան քննադատել որոնք, ունենալով հաստատու և վերլուծական չափանիշներ՝ կ'արտասանեն դատումներ հիմնուած առին չափանիշներուն վրայ: Այս բանաձեւը կը վտարէ քննադատութեան ասպարեղէն բոլոր անոնք որ, առաւել կամ նուազ բացայայտօրէն, չեն յաւանիր գնել օրանաւորութիւն գրական գործերու իրենց ըմբռնումին մէջ, ոչ ալ զգատում մ իրենց զգացածն արտայայտելու կերպին մէջ:

Բոլոր դարերու ամենէն նուրբ, ամենէն բարեացակամ, ամենէն քաղցրօրէն հեղեղ քննադատը՝ A. France կ'ըսէ՝ «Ես քննադատ մը չեմ. ես անձնատուր կ'ըլլամ ընտանեկան խօսակցութեան մը միայն, ըստ իմ ճաշակիւ, իմ ֆանթեզիի, իմ քմահաճոյքիս Նոյն իսկ, առանց յաւանութեան աւելն բան գիտնալու և բացատրելու»:

Այս բանաձեւն ալ հաւասարապէս կը վտարէ քննադատութեան ասպարեղէն անոնք որ, ունենալով հանդիմատ հետախուզումի բանաւոր մեթոտ, չեն առաջադրեր դատումներ, վճիռներ, բայց, աւելի խոնարհամիտ թրեւս, կը բաւականանան տալով բացատրութիւններ:

Մեծագոյն քննադատներու ամենէն պայծառ տրամաբանին՝ E. FAGUET-ին համաձայն քննադատը մարդ մըն է որ կը դատարարէ գեղեցիկ բաները. կը բացատրէ եւ սիրելի հուստայ զանոնք, նաեւ որուն գրուածքները մեզի խորհիլ կուտան, կ'օգտեն մեզի խորհելու. Ըստ նոյն նորաճաշակ քննադատին՝ քննադատ մը հասկնալու է եւ հասկնցնելու է, անշուշտ, յստակ կերպով: Թանդանութիւն պիտի ըլլար առաջարկել ոճ է սահմանում քննադատութեան. այս արարքը՝ ճկուն, շարժուն եւ բազմաբնուի չի թուիր ունենալ ընդթը պարփակութեւն. ոճէ ատարակ խտապահ չըջնա. կին մէջ: Որոշ սահմանումի մը տեղ նախամեծար է տալ նկարագրութիւնը քննադատելու զանազան կերպերուն: Շատ հետաքրքրական նիւթ մը՝ արդարեւ. ընտրել տրկար քննադատներ (Brunetiere, Faguet, Lemaître, France) եւ տալ անոնց քննադատութեան մերձենալու եւ զայն գործադրելու եղանակները: Պիտի ընենք այդ յաջորդաբար:

I. ՏՕԿՄԱԹԻՔ ՔՆՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Տօկմաթիք քննադատութեան տիպարն է FERDINAND BRUNETIÈRE որ, 1875ին, երբ սկսած պայքարիլ ֆրանսական բնագաղտութեան դէմ՝ գրեպայքարողի տրպաւորութիւն թողուց աւելի քան՝ քննադատի: Արդարեւ իր "Roman Naturaliste" երկը, իսկաւաճեւ թարգմանալի քննադատութիւն մը, գրուած է խածնող աւելանով եւ ներաստատ խոստովութեամբ՝ նորեկին մէջ մարդիկ տեսած միայն տխուր հակաճառով մը, թէ եւ որոշ տաղանդով, բայց ցած տեսակէն, նկատի առած անոր գործածութեան կերպը եւ ստացուած արդիւնքը: Այս առաջին տպաւորութիւնը հետզհետէ փոխուեցաւ երբ յօգուածները իրարու յաջորդեցին: Մարդիկ վարժուեցան այս քննադատութեան խտապահ եւ կոպտութեան, աւելին՝ մարդիկ գտան, հրամայական ժխտաւորութեւն ետին, դրական սկզբունքներ, եւ սեւացրէք երկնութեան կողմնակցութեան մէջ, հաստատուեւ կորիզները բանաւոր չափանիշի մը: Բնագաղտներու չափանցութիւնները եւ զգուանքը՝ զոր զգաց հանրութիւնը անոնցմէ՝ քիչ գեր չի

կտարեցին նաեւ քննադատին այս լուսագոյն գնահատութեանց մէջ: Բայց ինչ որ աւելին նպաստեց, այն էր որ մարդիկ տեսան թէ մէկէ աւելի լար ունէր ան իր աղեղին վրայ, եւ մէկէ աւելի գրական ատելութիւն՝ իր հոգիին մէջ:

Աղագրեւ, մինչեւ 1889, բարի կողմը կը մղէ, իր հակառակորդներուն դէմ, զորս յետագային, պիտի կոչէր «Փրանսական հոգիին թշնամիները»: Նախ բանդէտներուն (ERUDITS) դէմ որոնք հատուկները ինքնանպատակ գարձուցեր էին փոխանակ իրարեւ միջոց գործածելու զայն: Յետոյ, ուշացած վիպականներուն դէմ, որոնք իրենց սեւուր կը փռէին, կամ կարեւորութիւն կուտային ուելի արտայայտութեան քան գաղափարին, ոճին՝ քան խորքի ընտրյաւորութեան: Եւ տակաւին սրքան ուրիշներուն դէմ: R. Doumic՝ ներգաղտ հանդէքով՝ կը հանէ ցանկը՝ պատկառելի իր երկայնութեամբ եւ զանազանութեամբ՝ վարպետին հակառակորդներուն:

Նախորդութիւնը որ հատկութեան կը տեսնէ իրերը, հասկցաւ թէ պարսաւտորին կողմ կեղեւին տակ կար քննադատ մը որուն վարիչ գաղափարները միայն էին, հակառակ անոնց կերպարութեան այլազանութեան. թէ այդ գաղափարները կը ներկայացնէին ազգականական երեւոյթ եւ կը թուէին ծագում առած երկու կամ երեք հիմնական ձգտումներ: Որոնք անսասան ստուգուած էին. մէկ բառով՝ թէ մարդիկ կը գտնուէին ներկայութեանը վարդապետականի մը որուն կարծիքները, գնահատումները, գաղափարները եւ պարսաւտները կը բխէին միեւնոյն ակէն:

Դրական մտահոգութիւնները չեն կրաւներ իր ողջ գործունէութիւնը. չեն թուիր նոյն իսկ ըլլալ առաջին plan-ի. զուտ պատմական յօդուածներ կ'ընդմիջեն գրական յօդուածները: Ասկէ հետեւցնել թէ քննադատը իր ուղղութեան մէջ անորոշ էր եւ թէ հաւասար հանդիպատարութեամբ կը նայէր գրականութեան եւ պատմութեան, չափապահութեան պիտի ըլլար: Դիտելի՜ տարածուն իր հետաքրքրութիւնն է զոր կը վկայեն իր ուսումնասիրութիւնները որոնք ապացոյցն են իր գիտութեան հաստատունութեան եւ զանազանութեան: Մարդ չի համարձակիր լրացնել կամ ստուգաւորել

Taine-ի հաստիով գրազէտ մը, ինչպէս կ'ընէ Brunetière, մարդ չի յարձակիր Պրիւնզվիթի Մանիֆէսթոյին պէս հարցի մը վրայ առանց երկայն և լուրջ պատրաստութեան:

Ժամանակակից գրականութիւնը զինք կը շահագրգռէ անցեալի արտագրութիւններուն չափ: Ուսման նոյն կերպն է իր կիրարկածը օրուան գիրքերուն ինչպէս գտական գործերուն: Զգատելով քննադատութիւնը գրական պատմութենէն, նոյն մտահոգութիւններով և նոյն պահանջներով տարուած է: Իր տեսական ուսումնասիրութիւնները կը նպաստեն զինք ամբացնելու dogmatique գիրքաւորումին մէջ որ իրը հեղած է միշտ, որ կը լուսարանէ նաև իր վարդապետութեան որոշ գիծերը:

Իր գործունէութեան այս առաջին շրջանէն սկսեալ, Brunetière եղած է ամբողջական: Ունի գեղադատութիւն մը և քերթողականութիւն մը. տէրն է կերպի մը, եթէ ոչ տակաւին գրութեան մը. և մանրամասնութեան հարցեր կան որոնց վրայ կարծիքը կրնայ փոխել յետագային. նոյն իսկ՝ էականներուն վրայ:

Դիմենք Brunetière-ին վարդապետութեան շրջագիծը, ուսումնասիրելով իր մաքին գլխաւոր ձգտումները:

Իբրեւ ուսուցիչ ECOLLE NORMALE-ի, առաջագրուեցաւ քննել մեթոտի հարցերը և ի յայտ բերել այն որ իրեն կը թուէր ըլլալ լուսազոյն, զայն ճշգրտութեամբ տարազել, ոչ միայն ծագանչելու համար իրեն՝ այլ նաեւ անոնց որոնց գրական կրթութիւնը իրեն կ'իյնար: Իր դասախօսութիւնները ամփոփուած են գիրքի մը մէջ՝ «Սիոներու եղափոխութիւնը գրականութեան պատմութեան մէջ»:

Սեոներու եղափոխութեան իր տեսութիւնը հակառակ առաւելութիւններ ներկայացնելուն, մեծապէս փնտսեց իրեն, թէ՛ իր ողջութեան և թէ՛ իր մահէն ետք. իր ողջութեան՝ բազմաթիւ հակառակորդներ հանցի իրեն դէմ: Իր մահէն ետք՝ իր բերումը քննադատութեան, իր ամբողջ գործունէութիւնը նկատուեցաւ միայն եղափոխութիւնը, ինչ որ սխալ է:

ECOLE NORMALE-ի մէջ իր ուսուցումը ըլլալով տեսական ցուցադրութիւն մը՝ էր նաև կիրառութիւն սեռի մը եղափոխութեան՝ գրական քննադատութեան:

Ուսուցիչին մտադրութիւնն էր նկատել այս աշխատութիւնը որպէս ներածական մը լայն նածաւալ գործի մը, որուն մէջ, մեկնելով միեւնոյն ներշնչումէն, բոլոր գրական սեռերը պիտի ուսումնասիրուէին նոյն մեթոտին համաձայն: Իկյ լայնածաւալ աշխատութենէն զոր չամբողջացուց Brunetière, կտորներ միայն ունինք, որոնք, ճիշդն ըսած, բաւական շատ են և իւրաքանչիւրը՝ վերջնական:

Գնահատութեան պէս թատերական սեռն ալ ուսումնասիրեց իր ամենէն յատկանշական երկերուն մէջ, սկսեալ CID-էն մինչև MUSSET-ի կատակերգութիւնները: Իկյ ուղղութեամբ շատ շահեկան է կարգալ իր «Les époques du théâtre français-ն», ժամանակակից քնարերգութեան կազմութիւնն ալ կը բացատրէ մեզի ուրիշ գործով մը՝ «L'EVOLUTION DE LA POESIE LYRIQUE EN FRANCE, AU XIXe SIECLE», Հոն ցոյց կուտայ մեզի թէ՛ որպիսի՝ յաջորդական փոփոխութիւններով՝ այս քնարերգութիւնը, անգամ մը ծնած, կ'անցնի հազնելու համար կերպարանքը վիպականութեան, բնագաղափարութեան և խորհրդապաշտութեան: Եւ կը պատահի, այսպէս, որ մենք ակնատես կ'ըլլանք ո՛չ միայն XIX դարու ֆրանսական քնարերգութեան եղափոխութեան, այլ՝ այդ ժամանակի ամբողջ գրականութեան որուն մէկ արտայայտութիւնն է քնարերգութիւնը, և ամենէն կայրեւորը: Բայց նկատի առնելով սեռի մը այս մեծածաւալ աճը մարդիկ պիտի զարմանան տեսողութենէն գրեթէ կորսնցուցած ըլլալու նուն այն բանը, որ կուտայ յատուկ գեղեցկութիւն և մասնաւոր հրապույր քերթութեան, դժեղ ողջմտութեան, է՛ր ամենէն աւելի յարմար անձը լուծելու այս խնդրը որուն չի բաւեր երկրաչափական իտքը, և որուն պէտք է, կ'երեւի, որոշ թաքթ և նրբութիւն, և թրթուռ, փափուկ զգայնութիւն: Ներելի է կասկածիլ:

Իր ETUDES CRITIQUES SUR L'HISTOIRE DE LA LITTERATURE FRANÇAISE-ը

կը կազմէ ստուերագիր մը վէպի եղափոխութեան XVIII^{րդ} դարուն:

Իր այլազան և ծովածաւալ գործին մէջ դիւրաւ գատորոշելի է կարևորութիւնը դոր կուտայ բարոյական որոշ հարցերու: Յաճախ բարոյագիտական այս նկատողութիւններն առնչութիւն ունին կրօնին հետ, առնոր կը սահմանակցին, անոր կը յանդիմանակաւորեն և հազիւ կը նշմարես վայրկեանը ուր թողած հողը՝ իմաստասէրներու հաստատած սահմանը, կը քալես ապահով քայլերով այն հողին վրայ ուր գործերը հետեւանքն են dogme-ին: Այս առնչութեամբ շատ շահեկան են «la casuistique dans le roman, Une apologie de la casuistique, La critique de Bayle յօդուածները:

Pascal, Bossuet, Fénelon, Bourdaloue, Fléchier բազմաթիւ անդամներ զինք կը գրաւեն և կը զբաղեցնեն ամբողջութեամբ: անոնց մասին կը խօսի ինչ շեշտով, ինչ եռանդով: Այս հեղինակներուն յարուցած հարցերը խորունկ արմատներ ունին իր հոգիին մէջ, և անկարելի է անոնց զպիւ տուած որ իր հոգին չի թրթռայ ամբողջովին:

Իր վերջին տարիներուն՝ յատուկ կրօնական բորբականտին հետ շարունակեց գրական քննադատութեան գործը: Նշանաւոր են «L'histoire de la littérature française classique» և Balzac վրայ ուսումնասիրութիւնը: Առաջինը այս երկու երկերէն՝ պիտի ըլլար հեղինակին գրական կտակը ուր Brunetière կ'ուզէ ներկայացնել, իր մեծ գործերուն մէջ, նկարը՝ կազմութեան և ծագումին՝ Փրանսական դասականութեան: Գործը անաւարտ մնաց իր մահով, բայց՝ մեծ արժէքով, որ կը կայանայ հեղինակին որդեգրած կերպին՝ նաև ընդհանրացնելու իր կարողութեան մէջ:

Արդարեւ, ինչ որ Brunetière կ'ուզէ ներկայացնել չէ՝ միայն յաջորդականութիւնը երկերու որոնք կը կազմեն թեզանը Փրանսական գրականութեան, վերածնունդէն մինչև դասականութեան շիջումը, չէ՝ միայն նկարագնդէս մը այն գրագետներուն որոնք կառուցին դասականութիւնը և անոնց որ յետոյ անոր ներկայացուցիչները եղան, ո՛չ ալ միայն կցորդութիւնը գաղափարներու որոնք առանց որդեցիկ հեղինակները, կամ, որոնք կը յայտնուին անոնց երկերէն: Այս ամէնը զինք զբաղեցուցեր

են անտարակոյս, և քիչ բան չէ այդ և Բայց գրական պատմութեան մասին ան կը շինէր աւելի ընդարձակ, աւելի՝ բարձր գաղափար մը: Կենդանի կը զգար անցեալի երկերը: Ան կը տեսնէր ինչ որ ամէն գործ, իր և իրեման պահուն, կը պարտէր զինք նախորդողներուն, կը հասկնար ինչ որ կար իրապէս հորը և ինքնատիպ իւրաքանչիւր գրագէտի նպատակին (apport-ին) մէջ, և թափանցողութեամբ կը գտար տարբերը՝ ոչ միայն տեսականները այլ՝ նորագործականները՝ գլուխ-գործոցներու, անոնք իսկ որ պիտի դառնային պատմաւոր՝ մօտաւոր եղափոխութեանց, և ոչ թիւ՝ զորս հաշուի պիտի առնէր ապագան:

Այս ըմբռնումով պատմաբանին գործը կը գտնուի դժուարին: Brunetière-ի Histoire de la littérature française classique-ը է տապէս կենդանի և զօրութեամբ:

Բայց Brunetière իր կեանքին վերջին տարիներուն մեծ մասը յատկացուց կրօնական առաքելութեան և բորբականտին:

Եղափոխութիւնը որ զինք տարած կրօնական խնդիրներու դիմաց անտարբերութեան առաքելով մը զիրքին, շատ հետաքրքրական է և մանաւանդ յայտարար իր մտքին էական հակումներէն մէկուն՝ հրաշք ծաբարէ ստուգութեան: Այս ծաբարէ քաջատրութիւնն է իր dogmatismen, dogmatismen ըլլալով ապաստան մը անհատական ճաշակի խտորաններուն դէմ և ուղեցոյց մը՝ աւելի ապահով քան շարժականութիւնը սխալանքի տէր՝ ենթոյնայական տպաւորութիւններու, նոյն այդ ցանկութիւնն է որ մեզի կը բացատրէ այն խանդավառութիւնը որով Brunetière յարեցաւ եղափոխութեան և զայն ներածեց գրական քննադատութեան մէջ. եղափոխական վարդապետութիւնը պիտի տար վերջապէս այն ստուգութիւնը, որուն մարդը պէտք ունի ապրելու համար, եղափոխական վարդապետութիւնը՝ որ կը թուէր ըլլալ վերջին խօսքը փիլիսոփայութեան և գիտութեան. և միշտ նոյն թափ է. դէպի ճշմարտութիւն որ կը խուսափի հրը կը խորհի հասած ըլլալ իրեն — որ — թերացումով մարկիային ստուգութեանց — զինք մղեց, հաւատարիմ ինքն իրեն՝ հակառակ փոփոխութիւններու ողորմածութեան և յոյսի Աստուծոյ ոտքերուն:

Երկու բան գիտելի է Brunetièreի պառագային՝ ա) իր գործունեության ամենէն յստակը հրապարակազրկան հրեւոյթ կը զգենու։ Այն ճառերը՝ որոնցմով Brunetière կը փորձէր ցուցնել կարեւորութիւնը կամ այժմէութիւնը իր վիճած հարցերուն, ինչպէս այն միւս ճառերը՝ ուր ան կ'ուզէր ապացուցանել իր ճիշտ դատած լուծումներուն հարկաւորութիւնը, մեծ զօրութեան և բարձր գատողութեան երկեր են ուր հանդիսակեր կը պարզէ տրամաբանութեան, խանդի և տրամայաստական կորովի իր բուրր կարողութիւնները։

բ) Քրիստոնէութեան իր յարուսին ուրշիզ դրդերը բարոյական տեսակէն է։ Քրիստոնէութիւնը ոչ միայն կը մատուցանէ իր հետեւորդներուն պատասխան մը այն բոլոր հարցերուն զորս մարդիկ կ'առաջադրեն, ոչ միայն է՝ վարդապետական մարմին մը որ կը պարունակէ լուծումներ բոլոր խնդիրներուն համար մտաւորական կամ զգացական դասակարգէն, այլ նաև է՝ համոյթ մը սկզբունքներու որոնք կրնան ծառայել իրեն ուղեցոյց հանապազօրեայ մեր արարքներուն մէջ։ Այս անկիւնէն դիտած, ընկերային իր առաքինութիւնը անբաղաւտելի է։ Եւ Brunetière, միշտ կապուած գերական գործերուն որոնք կը ծառայեն պահպանման և կատարելագործման ընկերային հիմնարկութեանց, մանաւանդ հրապուրուեցան քրիստոնէութենէն որովհետեւ այս վերջինը կը ներկայացնէր ազդու միջոցներ համայնական կեանքի բարւոյցման համար։

Այս կողմէն կը շօշափենք իր մտքին (կամ սրտին) ուրիշ մէկ հակումը՝ քննադատութեան բարոյական հանգամանքը։ Վասնզի քրիստոնէան ստուգութեանց սիրահար, առարկայականութեան կապուած վարդապետական, ընդհանուր գաղափարներուն բարեկամ իմաստասէր, անցեալի գրեթէ պաշտամունքն և սերն ունեցող պատմաբան մարդու մը քով կա՛յ F. Brunetière-ի մէջ բարոյագէտ մը անհունորէն հոգածու աշխատելու, խօսքով կամ գրիչով, պահպանման և բարգաւաճման այն ամէն բանի որ կրնայ ամրապնդել ընկերային հիմնարկութիւնները։

ԱՄՓՈՓԵՑ

ՊԱՐԳԵԻ ՏԵՐ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ,
(Տարաւանդի)

ԵՐԱԺՇՏԱԳԻՏԱԿԱՆ

ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՊՍՍՈՒԹԻՒՆԸ

ԳԼՈՒԽ Բ.

ՄԻՋԻՆ ԴԱՐ

Polyphonique արուեստը. — Եկեղեցական երաժշտութիւնը հակայաջալէ կը յառաջանայ, շնորհիւ մեծ վարպետներու Այդ մեծ վարպետները՝ մեծ մասամբ ֆլուրանսացիներ, diaphonie-ն, déchant-ը և իրենց հանճարը իրար խառնելով ծնունդ կուտան polyphonique մեծ արուեստին։ Հասնախ քանի մը խօսք պէտք է ըսել Փրանսական երաժշտութեան մասին։ Փրանսական երաժշտութեան պատմութիւնը երեք մեծ շրջաններու կը բաժնուի։ Առաջին շրջանը, որ կը տեսէ Ժ. գարէն մինչև ԺԵ. դար՝ կը յատկանշուի հարազատ Փրանսականութեամբ։ Մանաւանդ ԺԲ. դարէն մինչև չէս ԺԵ. դար, Փրանսական աշխարհի երաժշտութեան օրրանն է և անկէ ծնունդ կ'առնեն մեծ հանճարներ։ Երկրորդ շրջանին՝ ԺԵ. — ԺԹ. դար, Փրանսական երաժշտութիւնը կորսնցնելով իր ինքնատուութիւնը՝ կ'ենթարկուի եւրոպականացուցութեան։ Այս շրջանին Փրանսացի երաժիշտները միջկուսութիւններ են։ Իսկ երկրորդ շրջանը՝ որ Պէոլիոզով կը սկսի, ֆլուրանսական երաժշտութիւնը նոր, առողջ և մանաւանդ հարազատ ուզիի մը մէջ կը դնէ։ Հիմա, կը գտնուինք Փրանսական երաժշտութեան պատմութեան առաջին շրջանին մէջ։

ԺԳ. դարուն կը տեսնենք թէ արդէն բազմաթիւ երաժշտական զպրօցներ կան Փրանսայի զանազան քաղաքներուն մէջ (Բարիզ, Լիոն, Պորժօ և այլն), որոնցմէ՝ կ'ենեն մեծ տեսաբաններ։ ԺԳ. դարուն՝ արդէն Միլիւր-տը-Վիգրի, Կիւլամ-տը Մաչօ, Ժան-տը-Միւրիս, վերջնականապէս կը հիմնեն նոր արուեստը՝ և կը տարածեն ուրիշ երկիրներ։ Իտալիոյ մէջ ալ կը սկսի ծաղկիլ նոր արուեստը՝ Փրանսէսքօ Լանտինով։ Աւելի վերջ, Կիւլամ-Տիւֆէյ (fugue-ի առաջին հնարողներէն մէկը), Պրապար, Կիյ-Պենչուա, աւելի ևս կը յստա-